

KAHRAMANMARAŞ

tern Caliphate, Cambridge 1966, s. 122, 128, 133; N. Elisséef, *Nür ad-Din*, Damas 1967, bk. İndeks; *A History of the Crusades* (ed. K. M. Setton), London 1969, I, bk. İndeks; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1970, s. 39, 40, 60, 65, 83, 142; a.mlf. – B. Darkot, "Mar'aş", *İA*, VII, 310-315; E. Honigmann – S. Faroqhi, "Mar'ash", *El²* (İng.), VI, 505-510; S. Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler* (trc. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1993, s. 77, 189; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi: 1098'den 1118'e Kadar*, İstanbul 1974, s. 6, 7, 70, 71; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 155, 263, 265, 336; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 40, 68-79, 148-151, 197-204, 421, 422; a.mlf., "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, 691; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-II, bk. İndeks; Faruk Sümer, "Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar", *Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1987, s. 42-48; Refet Yınanç, "XVI Yüzyılda Maraş Sancağı'nın Nüfus Yapısı", a.e., s. 19-27; a.mlf., *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Ankara 1988, s. 104, 115, 135; İsmail Altınöz, *Dulkadir Beybeyliği'nin Teşekkülü ve Gelişmesi* (yüksek lisans tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, Ankara 1977, s. 188; Fehmeddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihâtı (1717-1730)*, Ankara 1997, s. 88, 224, 225, 263; Yaşar Akbiyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1999; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 2000, s. 410, 413; J. Calmard, "Mar'ashis", *El²* (İng.), VI, 510.

TUFAN GÜNDÜZ

Bugünkü Kahramanmaraş. I. Dünya Savaşı'ndan sonra önce İngilizler, ardından Fransızlar tarafından işgal edilen Kahramanmaraş 11/12 Şubat 1920'de halkın direnişi sonucu kurtuldu. Bu kurtuluşun anısına şehre Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 5 Nisan 1925'te istiklâl maddesi verildi. Olaylar sırasında tahribata uğrayan şehir Cumhuriyet'in başlarında gittikçe hızlanan bir gelişme gösterdi.

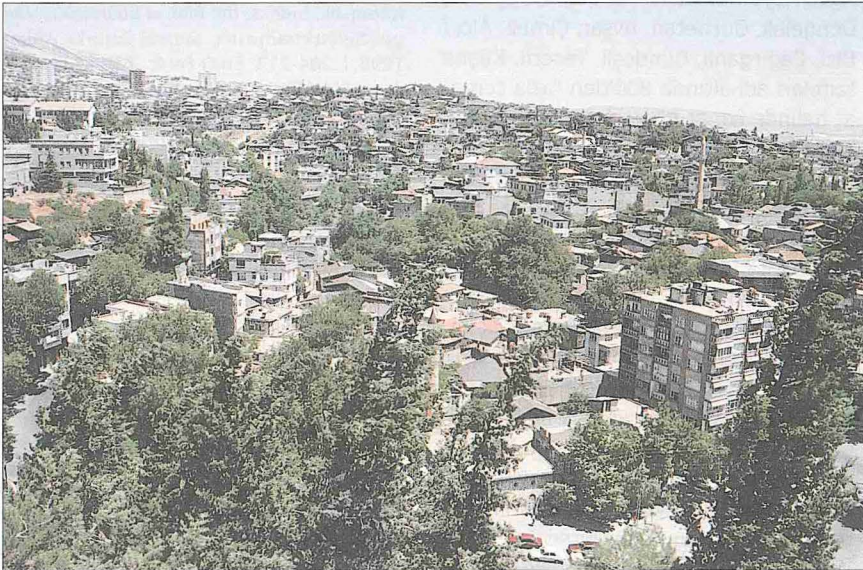
Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan ilk nüfus sayımında (1927) şehirde 25.671 kişinin bulunduğu tesbit edilmişti. I. Dünya Savaşı'ndan biraz öncesine ait kaynaklar 8225 evde 32.704 nüfus yaşadığını yazar (Atalay, s. 169). Bu karşılaştırma da Fransız işgalinin şehirdeki menfi etkisini göstermektedir.

1950'ye kadar durumunda önemli bir değişiklik olmayan Maraş'ta 1935-1950 yıllarında nüfus 30-35.000 arasında kaldı (1935'te 29.402, 1940'ta 27.744, 1945'te 33.104, 1950'de 34.641). Bu dönemde mekân bakımından da fazla genişlemedi. Söz konusu dönemde Maraş Ahır (Maraş) dağının güney yamacındaki eğimli bir alanı kaplıyor, 1949 yılında on yedi mahallede 6231 ev bulunuyordu (*Belediyeler Yıllığı*, II, 777-780). Şehir Ahır dağının güney yamaçlarında yer alan Kanlıdere, Uzunoluk deresi ve Şekerdere vadileriyle birbirinden ayrılan Kümbet tepesi, İt tepesi, Kaletepe, Aladantepe ve Tekketepe'nin ya-

maçlarında yayılıyor, şehrin çekirdeğini de tarihî kalesi oluşturuyordu. En eski evler, kalenin güneybatısındaki Yusufklar ve Dumlupınar mahallelerinden kalenin bulunduğu tepenin yamaçlarına ve sirtlarına doğru çıkan dar sokaklar boyunca yer alıyordu. Bu küçük şehrin tek önemli sanayi kuruluşu 1924'te açılan çeltik fabrikası idi. Fabrika, şehrin çevresinin en önemli ziraî ürünlerinden olan çeltiği işleyip kabuğundan ayırmakla kalmıyor, Maraş çevresinin hububatını ve kırmızı biberini işleyerek un, pul ve toz biber de üretiyordu. Bu fabrikadan başka şehrin geleneksel uğraşlarından olan dokumacılık (1926'da 100 dokuma tezgâhı) evlerde ve atölyelerde yapılıyor, bakırcılık, kuyumculuk, dericilik ve saraçlık, demircilik gibi eski sanat kolları da faaliyetlerini sürdürüyordu. O dönemde henüz makineli tarım yapılmadığından Maraş demirciliği önemini koruyordu. Günümüzde bu sanat kolları eski önemlerini yitirmiş olsalar da Bakırcılar, Demirciler, Saraçlar Çarşısı gibi adlarla eski meslek gruplarının önemine ve yerine tanıklık yaparlar. Bu çarşı, kalenin güneyindeki ulucami çevresinde Köprübaşı ve Çarşıbaşı mevkileri arasında bulunmaktadır. Burada ulucaminin doğusunda ve batısında gelişen bir çarşı grubu güneye doğru genişleyerek birbirine bağlanmaktadır. İki tarihî bedesten de yine ulucami çevresinde yer alır. Eski çarşı içinde bulunan üç nefli kapalı çarşının bir nefi yol açmak için yakın tarihlerde ortadan kaldırılmıştır. Kapalı çarşının üstü bazı idareciler tarafından açılarak açık çarşı haline getirilmiş ve böylece orijinalliğini kaybetmiştir (bu hatayı bir dereceye kadar gidermek için 2000 yılı sonlarında kapalı çarşının üstü mikaya benzer bir madde ile kapatılmıştır).

Şehrin kale eteğindeki eski kesimden etekteki düzlüğe doğru gelişmesi 1950'li yıllardan sonra başladı ve hızla ilerledi. Bu gelişmede, 1948'de şehrin Köprübaşı İstasyonu'nda ana hattan ayrılan 28 kilometrelik bir şube hattı ile demiryoluna kavuşması, 1950'den sonra karayollarının daha iyi duruma getirilmesi önemli rol oynadı. Böylece şehrin nüfusu 1955'te 40.000'i aştı (42.962). 1950'den sonra hızlanan kırdan şehre göç ve 1956'da ilk imar planının yapılmasıyla şehir hızla güneye, batıya ve doğuya doğru genişledi. Şehirdeki bu gelişmeye paralel olarak eski kesimde bazı değişiklikler oldu. Özellikle 1960'tan sonra Ahır dağının güney yamaçlarından inen Uzunoluk deresi, Kanlıdere, Şeker deresinin üzeri kapatı-

Kahramanmaraş'ın eski dokusunu gösteren doğu kesiminden bir görünüş

arak şehir içi yolları yapıldı. 1955'te Maraş Pamuklu Dokuma Sanayii'nin, 1968'de Maraş Yağ Sanayii'nin devreye girmesi ticareti canlandırdı. Ceyhan nehrinden enerji sağlanmaya başlanması da sanayi faaliyetleri bakımından önemli rol oynadı.

Maraşın nüfusu 1960'ta 50.000'i, 1965'te 60.000'i geçti (54.447 ve 63.284). 1970'te daha hızlı bir nüfus artışı oldu ve şehrin nüfusu ilk defa 100.000'i aştı (110.761). Bir taraftan nüfus hızla artarken diğer taraftan buna bağlı olarak şehirden çıkan yolların iki yanında yeni yerleşme alanları kuruldu. Bunların içinde en dikkat çekenleri, Adana yönünden gelen yolun şehre bağlandığı Azerbaycan Bulvarı, Antep yolu ve Kayseri yolu çevreleridir. Bu yeni yerleşme alanlarından güneyde Yenişehir, İsmetpaşa, Menderes, Mehmetâkif ve Hayrullah mahalleleri şehrin ovaya doğru en fazla gelişen kesimlerdir. Yenişehir, İsmetpaşa ve Mehmetâkif mahalleleri fay hattına çok yakın oldukları için iki veya üç katlı evlerden oluşur. 1970'ten sonra daha da hızlanan kırdan şehre göç hareketi diğer bazı şehirler gibi Kahramanmaraş'ta da gecekondulaşmaya sebep olmuştur. Bu tür iskân alanlarının en yoğun olduğu yerler Dumlupınar, Şeyhâdil, Duraklı, Serintepe ve Yörükselim mahalleleridir.

1971'de yeni yağ sanayii, 1976'da Toz Biber Fabrikası (Türkiye biber ihtiyacının % 80'ini Kahramanmaraş karşılar), 1977'de iplik fabrikası, 1982'de Çiğtaş Yağ Sanayii kuruldu. Eski geleneksel sanat kolları turizmle yönelik olarak şekil değiştirdi; tahta oymacılık turistik eşya yapımıyla sürerken bakırcılık paslanmaz çelik üretimine dönüştü; dericilik ve saracılık kadın çantası, deri cüzdan yapımıyla yeniden canlandırıldı. Geleneksel kuyumculuk "Maraş burması" yapımına hız vererek yeni bir ivme kazandı (1990'lı yıllarda şehirde 250 kuyumcu atölyesi faaliyet gösteriyordu). Dondurmacılık da 1989'dan itibaren sanayileşerek yeni bir ticarî sektör haline geldi. Ekonomik hayattaki bu gelişmelerden sonra şehrin nüfusu 1997'de 303.594'e ulaştı. 1990'da yapımına başlanan havaalanı 1994 yılından sonra az sayıda seferle de olsa hizmet vermeye başladı. Ancak fazla ekonomik görülmeyen Kahramanmaraş hava alanına ulaşım 2001 yılında durduruldu.

1949 yılında on yedi mahalleden oluşan Kahramanmaraş'ta mahalle sayısı 1986'da otuz dörde, 1990'da otuz beşe çıktı.

1995'te Fatih mahallesi Fatih ve Mimarşinan olarak, İsmetpaşa mahallesi de İsmetpaşa ve Yenişehir olmak üzere ikiye ayrıldığından mahalle sayısı otuz yedi oldu. Bunlardan sadece dördü (Divanlı, İsa Divanlı, Karamanlı, Mevlânâ) XVI. yüzyıldaki mahallelerle aynı adı taşıyor.

Günümüzde yoğunluğun en fazla olduğu, şehrin yönetim merkezini oluşturan Trabzon caddesinin iki tarafında çok katlı binalar yer alır (1966 yılında açılan bu caddenin ismi, 1920'de Trabzon belediye encümeninin, Maraşlılar'ın kurtuluştaki üstün başarısı sebebiyle şehrin en önemli caddesine Maraş caddesi adının verilmesine bir karşılık olarak konmuştur).

Son yıllarda şehir Kayseri yolu istikametinde büyümektedir. 3 Temmuz 1992 tarihinde kurulan Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin kampüsü de bu kesimde yer almaktadır. Bu arada belediyenin şehrin doğusunda yaptığı Doğu-kent projesi devam etmektedir (Ağustos 2001).

Kahramanmaraş şehrinin merkez olduğu Kahramanmaraş ili Adana, Kayseri, Sivas, Malatya, Adıyaman ve Gaziantep illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçe dışında Afşin, Andırın, Çağlayancerit, Ekinözü, Elbistan, Göksun, Nurhak, Pazarcık ve Türkoğlu olmak üzere dokuz ilçeye ayrılmıştır. 14.346 km² genişliğindeki Kahra-

manmaraş ilinin 1997 sayımına göre nüfusu 1.008.107, nüfus yoğunluğu ise 70 idi.

Diyabet İşleri Başkanlığı'na ait 2000 yılı istatistiklerine göre Kahramanmaraş'ta il ve ilçe merkezlerinde 282, kasabalarda 202 ve köylerde 648 olmak üzere toplam 1132 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 155'tir.

BİBLİYOGRAFYA :

Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973 (İstanbul 1923); *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, II, 777-780; Mesut Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Kahramanmaraş*, Ankara 1996; a.mlf., *Kahramanmaraş Ekonomisi*, Ankara 1996; Serdar Yakar, *Memleketime Dair: Tarihi, Kültürü, Sosyal Yapısı ve Ekonomisi ile Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş 1997; *Değişimin Simgelendiği Kent Kahramanmaraş* (haz. Şaziye Karlıkl), İstanbul, ts.; Emrullah Kanadıkırık, "Maraş'ta Nüfus Hareketleri", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 3-4, Ankara 1971, s. 381-405; a.mlf., "Maraş'ta Konut Tipleri", a.e., sy. 5-6 (1972), s. 253-281; Besim Darkot, "Maraş", *İA*, V, 310-312.

METİN TUNCEL

□ MİMARİ. Arkeolojik verilerle kısmen aydınlatılmaya çalışılan şehrin ilk dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur. Hareketli geçen tarihî seyir içerisinde VII. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar bu çevrede kuvvetli bir mimari geleneğin kurulamadığı, mevcutların da sık sık el değiştirme, istilâ, talan

Kahramanmaraş Ulucamii ve Taşmedrese ile arka planda şehrin modern kesiminden bir görünüşü

